

SUCCESVOL OMGAAN MET GEDRAGSPROBLEMEN
TRAININGSMATERIAAL BIJ *GEDRAGSPROBLEMEN IN SCHOLEN:*
HET DENKEN EN HANDELEN VAN LERAREN

Succesvol omgaan met gedragsproblemen

TRAININGSMATERIAAL BIJ GEDRAGSPROBLEMEN IN SCHOLEN:
HET DENKEN EN HANDELEN VAN LERAREN

*Kees van der Wolf
Tanja van Beukering
Theo Veldkamp*

Acco Leuven / Den Haag

Eerste druk: 2014

Gepubliceerd door

Uitgeverij Acco, Blijde Inkomststraat 22, 3000 Leuven, België

E-mail: uitgeverij@acco.be – Website: www.uitgeverijacco.be

Voor Nederland:

Acco Nederland, Westvlietweg 67 F, 2495 AA Den Haag, Nederland

E-mail: info@uitgeverijacco.nl – Website: www.uitgeverijacco.nl

Omslagontwerp: Danny Juchtmans

Illustratie: Frederik Beerbaum

© 2014 by Acco (Academische Coöperatieve Vennootschap cvba), Leuven (België)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means without permission in writing from the publisher.

D/2014/0543/7

NUR 848

ISBN 978-90-334-9538-0

INHOUD

Woord vooraf	7
1. Gedragsproblemen in scholen: intuïtie, improvisatie, interpretatie en theorie	13
1.1 Thema 1A Gedragsstoornissen en gedragsproblemen	15
1.2 Thema 1B Gedragsproblemen: goed onderwijs is de beste preventie	28
1.3 Thema 1C Gedragsproblemen: snel en overwogen omgaan met moeilijke situaties	38
1.4 Thema 1D Gedragsproblemen: theoretische uitgangspunten	47
1.5 Thema 1E Gedragsproblemen: veerkracht en positieve psychologie	59
2. Gedragsproblemen: snel en overwogen omgaan met moeilijke situaties in de klas en de school	71
2.1 Thema 2: toelichting	75
2.2 Opdracht 'bumpy moment'	77
2.3 Uitwerking van de opdracht 'bumpy moment': illustraties	81
2.4 Voorbeelden van 'bumpy moments'	105
3. Gedragsproblemen: strategieën bij hardnekkig probleemgedrag	111
3.1 Thema 3: toelichting	115
3.2 Opdracht hardnekkig probleemgedrag	119
3.3 Opdracht sanctiegat	121
3.4 Opdracht hardnekkig probleemgedrag: illustraties	124
3.5 Opdracht hardnekkig probleemgedrag: uitgebreide versie	136
4. Verantwoording	139
4.1 Thema 1A Gedragsstoornissen en gedragsproblemen	141
4.2 Thema 1B Gedragsproblemen: goed onderwijs is de beste preventie	145
4.3 Thema 1C Gedragsproblemen: snel en overwogen omgaan met moeilijke situaties	148
4.4 Thema 1D Gedragsproblemen: theoretische uitgangspunten	153
4.5 Thema 1E Gedragsproblemen: veerkracht en positieve psychologie	159
Literatuur	163
De auteurs	169

WOORD VOORAF

Aanleiding

Na het verschijnen van het boek *Gedragsproblemen in scholen. Het denken en handelen van leraren* in 2009 kregen we van vele kanten het verzoek om bij het boek trainingsmateriaal uit te werken voor de lerarenopleidingen en de opleiding 'Master Special Educational Needs'. Tevens voor de nascholing van schoolteams in het primair en het voortgezet onderwijs (inclusief het speciaal onderwijs) en voor samenwerkingsverbanden van scholen, die zelf studiedagen willen vormgeven over gedragsproblemen in scholen, zowel de aanpak als de preventie ervan.

Een opdracht van het Surinaamse Ministerie van Onderwijs en Volksontwikkeling (MINOV) en van de Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand (VVOB) in Suriname stimuleerde ons om deze verzoeken te concretiseren.

De voor u liggende training *Succesvol omgaan met gedragsproblemen* is hiervan het resultaat. Bij de training speelt het boek *Gedragsproblemen in scholen* (2009) een belangrijke rol. Het fungeert als inspiratie- en kennisbron, en tevens als naslagwerk voor de onderwerpen en de praktijkopdrachten die in deze training aan de orde komen. Ook recente inzichten zijn verwerkt. De training is – in diverse varianten – in het basis-, speciaal en voortgezet onderwijs beproefd in Nederland, Vlaanderen en Suriname en op Curaçao, Aruba en Sint Maarten.

Inhoud van de training

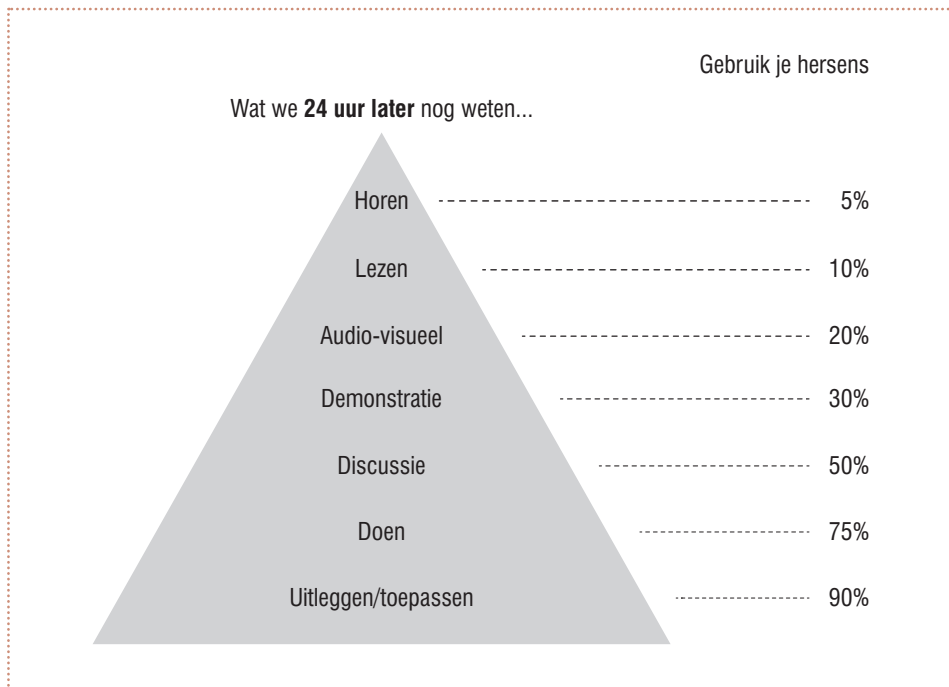
Het trainingspakket reikt werkwijzen aan waarmee (aanstaande) leraren en schoolteams worden gestimuleerd om op een probleemoplossende manier te denken en te handelen bij gedragsproblemen. Uitgangspunt is dat een gereedschapskist of wetenschappelijke toverstok met tips en trucs voor het oplossen van gedragsproblemen niet bestaat. Leraren zullen het met iets anders moeten doen: *zijzelf* zijn het belangrijkste instrument. Maar hoe goed is de intuïtie, het vermogen tot interpretatie en improvisatie en hoe zit het met de theoretische bagage?

Thema's die in dit trainingspakket aan de orde komen zijn:

- Theorie op het gebied van gedragsproblemen.
- Betekenis van 'good teaching'.
- Inzicht in de rol van de leraar.
- Ontwikkeling van geldige intuïtieve oordelen.
- Interpretatie van moeilijke (en vaak onverwachte) praktijksituaties.
- Goede en minder goede ingrepen van leraren.
- Kwaliteiten en krachten van leerlingen en leraren.
- Concrete handvatten voor groeps- en leerlingbesprekingen.

- Systematische opbouw van (preventieve) maatregelen bij de aanpak van gedragsproblemen in de klas (en de school).

Effectieve trainingssituaties

Hierboven staat de veelgebruikte driehoek van David Sousa (2006). De vraag die hij aan de orde stelt is: wat kunnen we onthouden van een training? Wat weten we 24 uur later nog? Wanneer we uitsluitend luisteren naar wat een trainer te bieden heeft, kunnen wij er even later nog maar 5% van reconstrueren. ‘Zitten en luisteren’ levert dus weinig op, althans men onthoudt er weinig van. Het bestuderen van een artikel of boek levert al een verdubbeling op van wat we kunnen onthouden. Gebruiken we ondersteunend audiovisueel materiaal (denk bijvoorbeeld aan YouTube-filmpjes), dan verdubbelen we wat we kunnen vasthouden opnieuw. Laten zien hoe iets in de praktijk werkt (demonstratie) en discussie met elkaar leveren alweer veel meer leerwinst op, respectievelijk 30% en 50%. Maar als een cursist zelf met de inhoud van de training aan de slag gaat (het geleerde toepast en erop reflecteert) en vooral als de cursist ook uitleg geeft aan anderen over het geleerde (collega’s in de school bijvoorbeeld of medestudenten), dan is er bijna maximale leerwinst. De Romeinse historicus, schrijver en redenaar Seneca zei het al: “De beste manier om iets te leren is om er les in te geven.”

Dat is de reden waarom we in deze training zo veel aandacht besteden aan de onderste twee lagen van Sousa’s model. Het gaat ons vooral om het zelf proberen, erop reflecteren, met elkaar in het team of in de opleiding de resultaten bespreken, het systematisch evalueren en het borgen van de opbrengsten in de klas en de school (en de opleidingen). Zo kunnen nieuwe inzichten en werkwijzen zich verankeren.

Ook David Maister (2006) vermeldt enkele voorwaarden voor een effectieve training:

- Zorg ervoor dat de in de training besproken onderwerpen snel in de praktijk toepasbaar zijn.
- Laat de deelnemers zich op de training voorbereiden aan de hand van een praktijk- en reflectieopdracht, die ze voorafgaand aan de training inleveren. Bespreek die in de eerste bijeenkomst. Dat vergroot de kans op een voortvarende start: het bevordert een positieve werksfeer tijdens de training en een grote betrokkenheid bij de inhoud ervan.
- Commitment van leidinggevenden bij de inhoud van de training is een must. De directe leidinggevende dient zelf actief mee te doen aan de training of op zijn minst deze bij te wonen. Hiermee laat hij¹ merken de training serieus te nemen. Hij kan dan afspraken maken over 'hoe verder na de training'. De training vraagt dus om een betrokken, stimulerende en 'lerende' schoolleiding.

Consequenties voor deze training

In deze training stimuleren we een actieve deelname van (aanstaande) leraren en schoolteams. Uitgangspunten zijn:

- de dagelijkse onderwijs- en stagepraktijk;
- de eigen ervaringen en vragen als opstap naar theoretische verdieping;
- praktische en haalbare oplossingen voor het omgaan met moeilijk gedrag in de klas en de school;
- experimenteren met het geleerde in de klas en de school ('learning by doing'), gevolgd door reflectie;
- een 'lerend' netwerk van (aanstaande) leraren: men benut elkaars kennis en ervaringen en men geeft elkaar steun en feedback;
- het besef dat gedragsveranderingen bij leerlingen en leraren een langdurig en continu proces zijn, dat voortdurend aandacht verdient in de klas en de school.

Onderwerpen

Het trainingspakket omvat *drie thema's*: het eerste thema heeft vooral een theoretisch karakter, het tweede en het derde thema zijn expliciet gericht op het verbinden van de eigen beroepspraktijk met de theorie.

Thema 1 (hoofdstuk 1):

Gedragsproblemen in scholen: intuïtie, improvisatie, interpretatie en theorie.

Dit thema is onderverdeeld in vijf subthema's:

Thema 1A Gedragsstoornissen en gedragsproblemen

Thema 1B Gedragsproblemen: goed onderwijs is de beste preventie

Thema 1C Gedragsproblemen: snel en overwogen omgaan met moeilijke situaties

Thema 1D Gedragsproblemen: theoretische uitgangspunten

-
1. We spreken bij leidinggevenden en leraren over 'hij'. Uiteraard gaat het in beide gevallen om 'hij of zij'.

Thema 1E Gedragsproblemen: veerkracht en positieve psychologie
(Tijdsduur per module: ongeveer 1,5 tot 2 uur)

Thema 2 (hoofdstuk 2):

Praktijkopdracht: Snel en overwogen omgaan met moeilijke situaties ('bumpy moments') in de klas en de school

(Tijdsduur: ongeveer 6 uur)

Thema 3 (hoofdstuk 3):

Praktijkopdracht: Strategieën bij de aanpak van hardnekkig probleemgedrag

(Tijdsduur: ongeveer 6 uur)

Leerdoelen

Per thema zijn de leerdoelen voor de trainer/opleider concreet aangegeven. Deze geven sturing aan de bijeenkomsten. Ze zijn tevens te benutten bij de evaluatie van de training. De trainers/opleiders dienen deze leerdoelen uit te werken naar leerdoelen voor de deelnemers. Deze zullen, afhankelijk van het doel van de training, de doelgroep en de onderwijssetting, verschillen in omvang en diepgang. Ook de omstandigheden en de ontwikkelingsfase waarin een school verkeert, de tijdsduur van de training en de mogelijkheden van de school om tussen de bijeenkomsten door praktijkopdrachten uit te voeren, spelen een rol. Voor de opleidingen vormen de leerdoelen (en de uitwerking ervan) een punt van aandacht, vanwege de noodzaak om deze een plaats te geven in het bestaande curriculum.

Omvang van de training

We bevelen aan om de trainingsbijeenkomsten in een periode van zes maanden te organiseren. Als ze in de tijd te ver uiteen liggen, heeft dat een negatieve invloed op het proces en het effect van de training. Een vast stramien voor de training ontbreekt. Het is ter beoordeling van de trainer/opleider om een passende tijdsplanning te maken. Ook voor de volgorde van de onderdelen van deze training zijn keuzes mogelijk.

Wij raden aan om na de subthema's 1A, 1B en 1C van thema 1 eerst thema 2 uit te werken en vervolgens de twee resterende subthema's van thema 1 (1D en 1E) te behandelen. Ten slotte komt thema 3 aan bod. Deze volgorde heeft het voordeel dat theoretische concepten sneller gaan 'leven'.

Vooraf in de opleidingen is het wenselijk om de trainingsbijeenkomsten, die passen bij thema 2 en thema 3, te herhalen. Op die manier worden er meer oefensituaties gecreëerd. Ook bij de aanpak van gedragsproblemen geldt dat veel oefenen tot betere prestaties leidt.

PowerPoints

Bij thema 1 zijn PowerPoint-presentaties toegevoegd. Deze kunt u gratis downloaden.

Ga daarvoor naar www.uitgeverijacco.be/gedragsproblemen

U kunt de PowerPoints gebruiken bij uw eigen presentaties. Bij elke dia staat, per thema, een toelichting voor de trainer/opleider.

U kunt ook besluiten om een eigen PowerPoint-presentatie te maken op basis van de inhoud van de bijeenkomsten. Eigen voorkeuren, eigen trainingservaringen en de doelgroep van de training (of opleiding) spelen bij dit besluit een belangrijke rol. Voor beide situaties geldt dat u zelf een hand-out voor de deelnemers dient samen te stellen.

Verantwoording

Het is een goede academische gewoonte om anderen te noemen op wiens werk auteurs voortbouwen. Daarom is hoofdstuk 4 (Verantwoording) toegevoegd. Dat bevat, naast literatuurverwijzingen, uitweidingen die de toelichting bij de dia's kunnen verdiepen.

Dank

De volgende personen bedanken we voor hun bereidheid en hun inzet om enkele, in dit boek besproken, werkwijzen te beproeven. Het betreft:

Johannes de Vlugt (Ichthusschool, Amsterdam), Astrid Theulings (Noordmanschool, Amsterdam), Fred Tiecken (De Zeeheld, Amsterdam), Annemarie van Veen en Merel Koeman (Het Podium, Amsterdam), Sanne Knopperts (Curtevenne, Kortenhoeft), Ella Duijnker (Montessorischool Steigereiland, Amsterdam), Marije Hayden (Julianaschool Bussum), Marilou van Ginkel (De Bascule, Amsterdam), Gijs Jonkers (Lyceum Sancta Maria, Haarlem), Michiel Roodnat, Hanneke Hallink, Tryfosa Können en Yvonne Kouwenoord (IJburg College, Amsterdam), Gerard Hunting, José van der Heijden, Hans Wolbert en Wim van der Horst (Minkema College, Woerden).

Ten slotte

Wij hopen dat dit trainingsmateriaal een bijdrage levert aan het denken en handelen van leraren bij gedragsproblemen, zowel in de klas als de school. We zijn benieuwd naar uw ervaringen met het materiaal: wat werkt goed en wat niet? Welke suggesties heeft u ter verbetering? Laat het ons weten. Wij wensen u veel succes.

Kees van der Wolf, Tanja van Beukering en Theo Veldkamp
Bussum, mei 2014

1

**GEDRAGSPROBLEMEN IN
SCHOLEN: INTUÏTIE,
IMPROVISATIE, INTERPRETATIE
EN THEORIE**

Verklaring van de gebruikte icoontjes

Interactiemoment

Opdracht

Tijdsindicatie

Aanwijzingen voor de trainer

Wat mee naar de training?

Filmpje

Website

Verwijzing naar *Gedragsproblemen in scholen*

Verwijzing naar Hoofdstuk 4 (Verantwoording)

1.1 THEMA 1A GEDRAGSSTOORNISSEN EN GEDRAGSPROBLEMEN

Leerdoelen trainer/opleider

- U bent in staat om aan te geven in hoeverre er al dan niet sprake is van toename van gedragsproblemen bij de jeugd.
- U kunt uitleggen wat de vier meest voorkomende gedragsstoornissen inhouden bij jongeren in de schoolgaande leeftijd:
 - disruptieve stoornissen (ODD/CD);
 - stoornissen in de aandacht en impulsregulatie (ADHD);
 - pervasieve ontwikkelingsstoornissen (autismespectrumstoornis);
 - angststoornissen (onder meer fobie).
- U kunt het begrip comorbiditeit toelichten.
- U kunt het onderscheid maken tussen opvallend (maar vaak voorbijgaand) probleemgedrag en hardnekkig probleemgedrag (gedragsstoornis).
- U kunt de nature-nurture-discussie (aanleg en omgeving) uiteenzetten.
- U kunt aangeven welke ontwikkelingsopgaven jongeren hebben en wat de samenhang is met probleemgedrag.
- U kunt de voordelen en de beperkingen van de ‘risicobenadering’ bespreken.
- U kunt de voor- en de nadelen van het classificeren in het onderwijs uiteenzetten.
- U kunt de pragmatische definitie van gedragsproblemen toelichten.

De dia's waarnaar wordt verwezen staan op www.uitgeverijacco.be/gedragsproblemen.

Dia 1

Gedragsproblemen en
gedragsstoornissen

Theoretisch kader:
Thema 1A

Dia 2

Deze dia spreekt voor zich. Gedragsproblemen doen zich dagelijks voor in verschillende situaties en op verschillende manieren.

Gedragsproblemen ...

Dia 3

Was het vroeger beter, waren er minder problemen?

1.4 Gedragsproblemen zijn van alle tijden (*Gedragsproblemen in scholen*, pp. 21-23).

Zie ook hoofdstuk 4.

Dia 4

Het Tacitus-citaat vindt u op pagina 21 van *Gedragsproblemen in scholen*. Lees eerst het citaat voor en laat pas daarna de dia met Tacitus zien. De deelnemers ontdekken dan dat 1900 jaar geleden hetzelfde werd gedacht en gezegd.

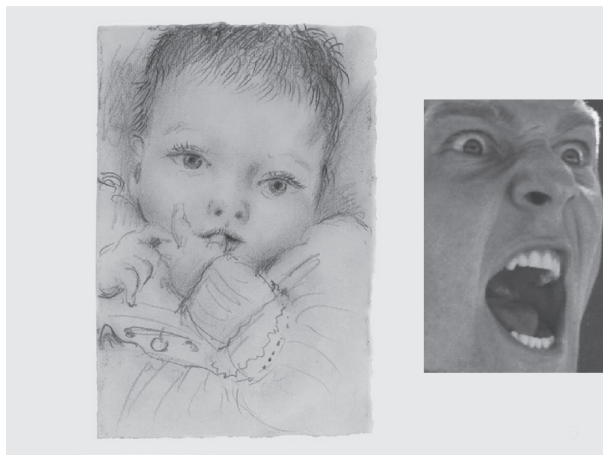

Voer een discussie over wel of geen toename van gedragsproblemen door de tijden heen. Houd in gedachten dat er geen strikte toename is, maar dat er wel sprake is van andere uitingsvormen van gedragsproblemen dan vroeger (bij-

voorbeeld: pesten via sociale media). Zie ook hoofdstuk 4.

Dia 5

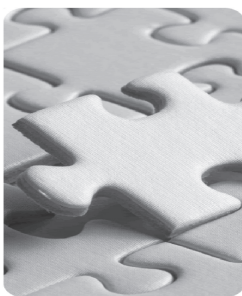

Het is goed om relativerend te spreken over gedragsproblemen en gedragsstoornissen. Maar we moeten ook onder ogen zien dat er zeker kinderen en jongeren zijn die hieraan lijden. En natuurlijk ook hun omgeving. Concreet: de vraag die we ons moeten stellen is: hoe is het te verklaren dat het lieve baby'tje (linkerkant) zich 25 jaar later zo (rechterkant) gedraagt op de voetbaltribune?

Dia 6

Omggaan met ernstig
probleemgedrag:

PUZZELEN

Hoe kunnen we ernstig probleemgedrag (gedragsstoornis) onderscheiden van opvallend (maar vaak voorbijgaand) probleemgedrag? In de kinderpsychiatrie, de klinische psychologie en de orthopedagogiek spreekt men over min of meer stabiele eigenschappen van jongeren, die meestal berusten op biologische, neurologische en psychologische factoren. De pathologie, het ziektebeeld, staat hierbij centraal. Dat noemt men ook wel de *dispositionele benadering*.

Welke stoornissen worden in de psychiatrische, psychologische en orthopedagogische literatuur onderscheiden? Wat is er bekend over het vóórkomen van de stoornissen (de prevalentie) en de risico- en beschermende factoren bij de jongeren en de omgeving?

Dia 7

Gedragsstoornissen

- Disruptieve stoornissen
- Stoornissen in aandacht en impulsregulatie
- Pervasieve ontwikkelingsstoornissen
- Angststoornissen

Deze vier gedragsstoornissen zijn de meest voorkomende tijdens de schoolgaande periode. Ze worden in de volgende dia's toegelicht.

Dia 8

Disruptieve stoornissen

- **Oppositieel-opstandige gedragsstoornis**
(Oppositional Defiant Disorder, afgekort ODD)
✓ 3,2%; ongeveer evenveel meisjes als jongens
- **Agressieve, antisociale gedragsstoornis**
(Conduct Disorder, afgekort CD)
✓ 2%; meer jongens dan meisjes

Zie Disruptieve stoornissen (*Gedragsproblemen in scholen*, pp. 37-40).

Inventariseer ervaringen van de deelnemers, ga hierover in gesprek.

Dia 9

Stoornissen in aandacht en impulsregulatie

- **Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD)**
✓ 3 tot 5%, meer jongens dan meisjes

Subtypen:

1. Hyperactief/impulsief subtype
2. Onoplettend subtype
3. Combinatie van beide

Zie Stoornissen in de aandacht en impulsregulatie (*Gedragsproblemen in scholen*, pp. 40-42).

Inventariseer ervaringen van de deelnemers, ga hierover in gesprek.

Dia 10

Pervasive ontwikkelingsstoornissen

- Ook bekend als **autismespectrumstoornis (ASS)**
- ✓ 1%; meer jongens dan meisjes

Stoornis in:

1. sociale interactie
2. communicatie
3. verbeelding

Zie Pervasive ontwikkelingsstoornissen (*Gedragsproblemen in scholen*, pp. 42-44).

Inventariseer ervaringen van de deelnemers, ga hierover in gesprek.

Dia 11

Angststoornissen

- ✓ 1-5%; twee keer zoveel meisjes als jongens
- Specifieke fobie
- Paniekstoornis
- Agorafobie
- Sociale fobie
- Obsessieve compulsieve stoornis
- Posttraumatische en acute stressstoornis
- Generaliseerde angststoornis
- Separatieangststoornis

Zie Angststoornissen (*Gedragsproblemen in scholen*, pp. 44-46).

Inventariseer ervaringen van de deelnemers, ga hierover in gesprek.

Comorbiditeit

Gedragstoornis zelden in zuivere vorm.

Vaak combinatie van gedragstoornis met andere problemen, zoals leerstoornis, verstandelijke handicap, stemmingsstoornis of fysiek probleem.

Het is duidelijk dat een gedragstoornis in zuivere vorm zelden voorkomt. Daarom is een diagnose vaak zo moeilijk. Daarvoor is veel deskundigheid nodig van psychologen, orthopedagogen en kinderpsychiaters. Meestal is er sprake van een combinatie van stoornissen. Zie Comorbiditeit (*Gedragsproblemen in scholen*, pp. 37-38, 42 en 43). Bespreek het begrip comorbiditeit.

Gedragstoornis of -probleem?

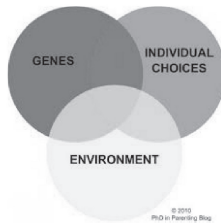
1. Is het gedrag leeftijdsadequaat?
2. Hoelang duurt het al?
3. Is het begrijpelijk gezien de omstandigheden?
4. Past het in de (sub)cultuur van de jongere?
5. Komt het veelvuldig en regelmatig voor?
6. Gaat het om een zeldzaam voorkomende problematiek?
7. Hoe intens is het?
8. Is het onverwacht of is er een aanleiding? (zie 3)
9. Komt het in één of in meer situaties voor?

Bespreek de criteria van Michael Rutter, die gebruikt kunnen worden om een onderscheid te maken tussen ernstig en opvallend probleemgedrag. Zie 1.3 Criteria voor de ernst van gedragsproblemen (*Gedragsproblemen in scholen*, pp. 19-21).

Dia 14

Nature-nurture

- Dynamische interactie tussen omgeving en aanleg door de tijd heen
- Continue wisselwerking
- Persoonlijke factor, bewust en onbewust

Een mooi moment om in te gaan op de nature-nurture-discussie? Gaat het om de genen, de omgeving of individuele keuzes die mensen bewust of onbewust maken? Of is er sprake van een gecompliceerde samenhang?

In hoofdstuk 4 wordt dit onderwerp toegelicht.

Dia 15

Problemen van adolescenten

- Veranderende relatie met ouders
- Toenemend belang van de peergroup
- Biologische en psychoseksuele veranderingen
- Identiteitsconflicten
- Veranderingen in morele ontwikkeling

Niet elk gedrag dat opvalt, is een gedragsprobleem of een gedragsstoornis. Vaak hangt het samen met de ontwikkelingsfase waarin het kind of de jongere zich bevindt. Daarom is het van belang om gedragsproblemen ook te bekijken vanuit de ontwikkelingsstaken die vervuld moeten worden. Neem de adolescentie, de fase tussen ongeveer 12 en 21 jaar. Deze wordt gekenmerkt door ingrijpende veranderingen in het intellectuele, sociaal-emotionele en gedragsmatige functioneren van jonge mensen. Er is geen andere levensfase waarin mensen in zo

korte tijd met zo veel belangrijke levensopgaven worden geconfronteerd: veranderende relatie met ouders, toenemend belang van de peergroup, overstap naar een nieuw schoolsysteem, biologische en psychoseksuele veranderingen, identiteitsconflicten en veranderingen in de morele ontwikkeling.

Tijdens de adolescentie willen jongeren steeds meer controle hebben over zaken waar eerst de opvoeders over gingen: kleding, haarstijl, vriendschappen, internetgedrag, drug- en alcoholgebruik en seksualiteit. Het negeren van conventies en het uitbreiden van de persoonlijke ruimte zijn in deze fase het strijdtoneel voor jongeren, niet alleen met de ouders, ook met de leraren (Nucci, Becker & Horn, 2004). Men moet voorzichtig zijn om dit allemaal in termen van problemen of stoornissen te duiden. Meestal gaan deze problemen 'vanzelf' over.

Voor een overzicht van ontwikkelingstaken van kinderen (4-12 jaar) en adolescenten (12-21 jaar), zie box 5.3 (*Gedragsproblemen in scholen*, p. 107).

Zie ook hoofdstuk 4.

Dia 16

Psychomedisch model

De medische wetenschappen en de gedragswetenschappen zijn zo ver gevorderd dat er geen normaal mens over is ...

De bewustheid van individuele problemen is toegenomen onder invloed van de wetenschappelijke kennis. Op zich is dat goed, maar het heeft er ook toe geleid dat 'normaal' gedrag niet meer lijkt te bestaan. Aan iedereen is wel een steekje los.

Dia 17

Zorgethos

Zorgleerlingen

Risicoleerlingen

Kwetsbare leerlingen

Overbelaste leerlingen

Er wordt te veel in termen van zorg, risico, kwetsbaarheid en overbelasting gedacht in het onderwijs. In paragraaf 9.1 Risicovol, kwetsbaar, overbelast en zorgbehoevend? (*Gedragsproblemen in scholen*, pp. 201-203) wordt dit thema belicht. Zie ook hoofdstuk 4.

Dia 18

Sinds wanneer is het
behoren tot een
risicogroep hetzelfde
als een probleem
hebben?

Het idee dat jongeren voortdurend 'at risk' zijn, is sinds de jaren tachtig een cultureel dogma geworden. Men heeft het vooral over bedreigingen, problemen en risico's voor jongeren. En dat terwijl een kind dat nu geboren wordt gemiddeld 30 jaar ouder wordt dan een kind dat honderd jaar geleden werd geboren. We leven langer en we blijven langer gezond. We hebben het in de geschiedenis nog nooit zo goed gehad. Toch leven we met het voortdurende besef van risico's en dreigingen en neemt het aantal zogenoemde probleemjongeren almaar toe. De normale onvoorspelbaarheden

en onzekerheden van het leven zijn tot risico's 'geobjectiveerd'. We praten niet meer over risicovolle omstandigheden, maar over risico als een kenmerk van een persoon. We praten over 'het risicokind'. Wat is dat? Als je de vele rapporten daarover leest, blijkt dat de omschrijving van 'risicokind' inhoudt dat het een kind is dat risico loopt. Maar iedereen loopt risico. Het risico van drankgebruik, druggebruik, loverboys, verkeer. De kunst is juist kinderen op te voeden met het leren omgaan met risico's. Het is verkeerd om te denken dat we hen tegen ieder risico kunnen en moeten beschermen. Dat kunnen we helemaal niet, was dat maar zo.

Dia 19

'Een shampoo voor
NORMAAL HAAR zegt u?

Nee, die worden niet
meer gemaakt.'

Kees van Kooten &
Wim de Bie

Normaliteit is een lastig begrip. "Normaal haar bestaat niet meer", zeggen Van Kooten en De Bie.

Dia 20

Etikettenmachine

Nederland is wereldkampioen 'etiketten plakken'. We kennen een lange traditie van classificeren. Voor de voor- en nadelen van classificeren in het onderwijs: zie pp. 48-52 van *Gedragsproblemen in scholen*. Zie ook hoofdstuk 4.

Dia 21

Definitie van gedragsprobleem

- het gedrag dat het leergedrag van het kind belemmert en/of
- het gedrag dat medeleerlingen belemmert in het leren en/of
- het gedrag dat de leraar belemmert in het uitvoeren van de onderwijstaak

Whelldall & Merrett (1984)

In de literatuur wordt gesteld dat gedragsproblemen een 'ill defined' concept is. Wij houden het voorlopig op de pragmatische definitie op de dia. Deze heeft als voordeel dat de verbinding met de onderwijspraktijk wordt gelegd. Zie ook hoofdstuk 4.

